

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Ενότητα 4: Η κριτική στις «μεγάλες» θεωρίες και η συμβολική προσέγγιση του David Schneider

Βενετία Καντσά

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- ▶ Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ▶ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ▶ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- ▶ Στόχος της ενότητας είναι η κατανόηση της κριτικής που δέχτηκαν οι ολιστικές προσεγγίσεις της συγγένειας, η «θεωρία της καταγωγής» και η «θεωρία της αγχιστείας» της δεκαετία του 1960 και η ανάπτυξη άλλων θεωρητικών τάσεων καθώς και η περαιτέρω εξέταση μίας από αυτές, της συμβολικής προσέγγισης, όπως διατυπώθηκε από τον αμερικανό ανθρωπολόγο David Schneider.

Περιγραφή ενότητας

- ▶ Κριτική στις ολιστικές προσεγγίσεις της συγγένειας
- ▶ Η συμβολική προσέγγιση του David Schneider
- ▶ Βιβλιογραφία της ενότητας

Κριτική στις ολιστικές προσεγγίσεις της συγγένειας

Κλυδωνισμοί στο πεδίο της συγγένειας

- ▶ Τόσο η θεωρία της καταγωγής όσο και η θεωρία της αγχιστείας ήταν ολιστικές προσεγγίσεις, ήταν, δηλαδή, προσπάθειες να ερμηνεύσουν το σύνολο της οργάνωσης των φυλετικών κοινωνιών στη βάση των συγγενικών σχέσεων.
- ▶ Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ωστόσο, είχαν ήδη αρχίσει να διατυπώνονται οι πρώτες επιφυλάξεις σχετικά με το ποιο ακριβώς είναι το αντικείμενο της συγγένειας, αν τελικά υπάρχει κάποιο.

Κριτική στις «μεγάλες» θεωρίες

Υπάρχει ωστόσο ένα ευρύτερο ρεύμα κριτικής απέναντι στις μέχρι τότε ολιστικές θεωρήσεις της συγγένειας και εμφανίζονται μια σειρά από διαφορετικές προσεγγίσεις που περιλαμβάνουν:

1. Έμφαση στη στρατηγική, την πράξη, το δρων υποκείμενο με αναφορά στην αγχιστεία και την αδελφικότητα. Βλ. το έργο του Pierre Bourdieου όπου δίνεται έμφαση στην έννοια της στρατηγικής, του συμβολικού κεφάλαιου, των πολιτισμικών εννοιολογήσεων
2. Ιστορική στροφή: είναι μια εποχή που υπάρχει μια ιστορική στροφή στη μελέτη της συγγένειας. Βλ. το έργο του Jack Goody, καθώς κι άλλες μελέτες που αφορούν αλλαγές οι οποίες συμβαίνουν στα συστήματα συγγένειας, στους γαμήλιους κανόνες κ.λ.π.
3. Μαρξιστικές προσεγγίσεις με αναφορά σε θέματα δύναμης και εξουσίας. Βλ. τη δουλειά του Claude Meilssaux για το «γραμμικό τρόπος παραγωγής» αλλά και τις μελέτες του Maurice o Bloch για τη σύνδεση της συγγένειας όχι μόνο με την παραγωγή και την αναπαραγωγή αλλά και τη χρήση της για την εκπλήρωση διαφορετικών λειτουργιών.
4. Μελέτη σε άλλες κοινωνίες όχι μόνο φυλετικές που ενδιαφέρονται για τη μελέτη της συγγένειας σε κοινωνίες με κράτος (π..χ. Γαλλία, Κίνα)
- 5) Η πολιτισμική προσέγγιση της συγγένειας του David Schneider
- 6) Φεμινιστικές προσεγγίσεις της συγγένειας.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι από τη δεκαετία του 1960 και μετά οι μελέτες της συγγένειας άρχισαν να δίνουν μεγαλύτερο βάρος:

- ▶ α) στο ιστορικό πλαίσιο
- ▶ β) σε μη ισότιμες σχέσεις δύναμης και εξουσίας και στις στρατηγικές αντίστασης σε κυρίαρχες πολιτισμικές ιδεολογίες
- ▶ γ) στην πολλαπλότητα των εθνογραφικών «φωνών»
- ▶ δ) στην εμπρόιετη δράση του δρώντος υποκειμένου
- ▶ ε) στην επίδραση των κρατικών πολιτικών και σε διακρατικές δυνάμεις πάνω στις πολιτισμικές κατασκευές
- ▶ στ) στην ενσωμάτωση της φεμινιστικής οπτικής
- ▶ ζ) σε νέες προοπτικές για τη σχέση ανάμεσα σε βιολογικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς

Η διαμάχη των Gellner, Beattie, Needham ως προς το τι είναι η συγγένεια

Με αναφορά στη τελευταία διάσταση μια έντονη διαμάχη μεταξύ ανθρωπολόγων ως προς το τι είναι η συγγένεια εμφανίζεται στα μέσα της δεκαετίας του 1960 στις σελίδες του περιοδικού MAN

- ▶ Για τον Ernest Gellner: η συγγένεια στηρίζεται πάνω σε φυσικά, βιολογικά δεδομένα - υπάρχει σχέση ανάμεσα στη γενεαλογική σύνδεση (μεταξύ υποκειμένων) και την κοινωνική συγγένεια.
- ▶ Για τον J.H.M. Beattie: το ενδιαφέρον του κοινωνικού ανθρωπολόγου για τις συγγενικές σχέσεις δεν αφορά το κατά πόσο αλληλο-επικαλύπτονται με πραγματικά βιολογικά δεδομένα, αλλά αφορά το νομικό, τελετουργικό, οικονομικό, κοινωνικό ή πολιτισμικό τους περιεχόμενο και τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται με άλλες κοινωνικές σχέσεις στην υπο μελέτη κοινωνία. Η συγγένεια είναι το ιδίωμα με το οποίο γίνονται αντιληπτές συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτικών, νομικών, οικονομικών κ.ά. σχέσεων σε συγκεκριμένες κοινωνίες.
- ▶ Για τον Rodney Needham: η ανθρωπολογική μελέτη της συγγένειας δεν αφορά την έρευνα σε βιολογικές κατηγορίες, αλλά σε κοινωνικές και πολιτισμικές, άρα, κανένα σχήμα το οποίο στηρίζεται μόνο στο να διαχωρίσει διαφορετικά είδη γενεαλογικών σχέσεων δεν είναι χρήσιμο στην ανάλυση αυτών των κατηγοριών

Η συμβολική προσέγγιση της συγγένειας από τον David Schneider

Η κριτική του David Schneider

- Συνεχίζοντας τη συζήτηση ως προς το τι είναι η συγγένεια ο αμερικανός ανθρωπολόγος Davis Schneider [1918-1995] αμφισβητεί την άποψη ότι η συγγένεια είναι αξιωματικά ένα διακριτό πεδίο κοινωνικών σχέσεων σε όλες τις κοινωνίες και ισχυρίζεται ότι αυτή η εννοιολόγηση της συγγένειας ως διακριτού τομέα σε οικουμενικό επίπεδο στηρίχτηκε σε τρεις υποθέσεις.

Οι τρεις υποθέσεις και το Δόγμα της Ενότητας του Ανθρώπινου Είδους

- 1η: Η υπόθεση ότι μαζί με την οικονομία, την πολιτική και τη θρησκεία η συγγένεια είναι ένας από τους θεσμικούς εκείνους τομείς που γίνονται αντιληπτοί ως παγκόσμια συστατικά της κάθε κοινωνίας. Η βασική διαφορά ανάμεσα στο σύστημα συγγένειας και τα άλλα στις φυλετικές κοινωνίες είναι η πλεονεκτική θέση που κατέχει η συγγένεια στο συνολικό κοινωνικό σύστημα γιατί λειτουργεί ως το ιδίωμα εκείνο γύρω από το οποίο συναρθρώνονται οι θεσμοί που συναντιούνται στα υπόλοιπα τρία συστήματα. Η εννοιολόγηση της συγγένειας από κάθε ανθρωπολόγο χωριστά βασίζεται στην αρχή ότι η συγγένεια σχετίζεται με την αναπαραγωγή των ανθρώπινων υποκειμένων.
- 2η Η αναπαραγωγή είναι μια βιολογική διαδικασία, στην οποία μπορούν να προσκολληθούν κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά / ιδιότητες.
- 3η: Η τρίτη προϋπόθεση είναι ότι κάθε κοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο χρησιμοποιεί για διάφορους κοινωνικούς σκοπούς τις γενεαλογικές σχέσεις που προϋποθέτει ότι υπάρχουν ανάμεσα στους ανθρώπους (παρόλες τις ανθρωπολογικές διακρίσεις ανάμεσα φυσική συγγένεια και τελετουργική ή πνευματική και φυσική και πλασματική).
- Ο Schneider το αποκαλεί το **Δόγμα της Ανθρώπινης Ενότητας του Ανθρώπινου Είδους**

Σύμφωνα με τον Schneider...

- ▶ Η συγγένεια ορίζεται σε σχέση με την αναπαραγωγή επειδή η αναπαραγωγή γίνεται αντιληπτή ως ένα διακριτό και ζωτικά σημαντικό χαρακτηριστικό της κοινωνικής ζωής. Αυτή η διάκριση ενυπάρχει μέσα στην ίδια την εμπειρία του ανθρωπολόγου (η αντίληψη για την αγάπη της μητέρας προς το παιδί και του παιδιού προς τη μητέρα /για την ασυνείδητη προτίμηση του πατέρα για το δικό του παιδί, ή για τη συνέχεια της ζωής κάποιου μέσα από τα παιδιά του).
- ▶ Υποστηρίζει ότι το να αποφανθεί κανείς αξιωματικά ότι η συγγένεια είναι ένας διακριτός και χωριστός χώρος κοινωνικών σχέσεων είναι το αποτέλεσμα μιας ανθρωπολογικής πρακτικής του να ορίζει κανείς γενεαλογικές σχέσεις με βάση το γενεαλογικό δεσμό, μια πρακτική που παράγεται από τη χρήση της γενεαλογικής μεθόδου η οποία αξιωματικά προϋποθέτει ότι οι δεσμοί που προκύπτουν από την γέννηση των παιδιών έχουν παντού ιδιαίτερη κοινωνική σημασία. Ήταν λοιπόν η γενεαλογική μέθοδος που οδήγησε στην «ανακάλυψη» της σημασίας που αποδίδονται στις γενεαλογικές σχέσεις ακόμα και σε κοινωνίες που οι σχέσεις αυτές δεν έχουν σημασία.
- ▶ Ο αξιωματικός ορισμός της συγγένειας ως διακριτού και χωριστού τομέα δεν είναι τόσο το αποτέλεσμα της γενίκευσης των εμπειρικών δεδομένων αλλά μάλλον το αποτέλεσμα μιας μεθοδολογίας καταγραφής και ανάλυσης αυτών των δεδομένων.

Η πρότασή του για μια πολιτισμική προσέγγιση της συγγένειας

- ▶ Πολιτισμική προσέγγιση της συγγένειας= η ανάλυση της συγγένειας ως ένα σύστημα συμβόλων και εννοιών.
- ▶ Μέθοδος: Σε μια συμβολική ανάλυση της συγγένειας δεν ορίζει κανείς εκ των προτέρων τον χώρο της συγγένειας. Αντ' αυτού εξετάζει κανείς ποιος είναι ο ορισμός αυτού του χώρου σε κάθε πολιτισμό που μελετά. Αποσπώντας κανονιστικούς κανόνες από συγκεκριμένες παρατηρήσιμες δράσεις ο ανθρωπολόγος παράγει το σύστημα συμβόλων και ερμηνειών σχετικά με τις σχέσεις συγγένειας.
- ▶ Οι πολιτισμικές μονάδες και κατασκευές μπορούν να περιγραφούν ανεξάρτητα από όλα τα άλλα επίπεδα παρατήρησης. Και από τη στιγμή που απομονώνουμε έτσι τον πολιτισμό μπορούμε να εξετάσουμε ποια είναι τα κεντρικά του σύμβολα άρα: ο κάθε πολιτισμός γίνεται αντιληπτός ως ένα ανεξάρτητο σύστημα το οποίο μπορεί να αναλυθεί με τους δικούς του όρους, δηλ. σαν ένα συνεκτικό σύστημα συμβόλων και νοημάτων
- ▶ Πολιτισμική προσέγγισης της συγγένειας= τα νοήματα που δίνονται στη συγγένεια μέσα από σύμβολα, μεταφορές, οι αναμενόμενοι ρόλοι, συμπεριφορές και αντιδράσεις μέσα από τη θέση που κατέχει κανείς σε ένα σύστημα συγγένειας, αντιλήψεις για το πόσο κοντά ή μακριά είναι οι άλλοι συγγενείς, το περιεχόμενο των συγγενικών σχέσεων

American Kinship. A Cultural Account (1968)

Τις θέσεις του περί πολιτισμικής προσέγγισης της συγγένειας ο Schneider θέλησε να τις εφαρμόσει μελετώντας εθνογραφικά τη συγγένεια στη ΗΠΑ.

Στην εθνογραφία του *American Kinship. A Cultural Account*:

- ▶ Ασχολείται με τον ορισμό των μονάδων και των κανόνων / το πολιτισμικό σύστημα της αμερικάνικης συγγένειας / η περιγραφή της αμερικάνικης συγγένειας ως σύστημα συμβόλων και νοημάτων.
- ▶ Ασχολείται με κανόνες και όχι με συμπεριφορές έτσι όπως σχηματίζονται ύστερα από συστηματική παρατήρηση.
- ▶ Ισχυρίζεται ότι τα σύμβολα της αμερικάνικης συγγένειας:
 - Αποτελούνται από την ενότητα σάρκας και αίματος σύμφωνα με την οποία το παιδί μοιάζει με τους γονείς του και συχνά με τους παππούδες του
 - Επιβεβαιώνουν την ενότητα των συζύγων ως μια σαρκική και πνευματική ένωση –είναι μια προσωπική ένωση όπου αναγεννιούνται-. Η λέξη για αυτή την πνευματική ένωση είναι η αγάπη.
 - Η αγάπη ενώνει διαφορετικά υποκείμενα (τους συζύγους, τους γονείς με τα παιδιά, τα αδέρφια). Η μητρική, η αδελφική, η συζυγική και η γονική αγάπη.

- ▶ Ισχυρίζεται ακόμη ότι η οικογένεια ορίζει το παράδειγμα σύμφωνα με το οποίο πρέπει να διεξάγονται οι συγγενειακές σχέσεις και καθορίζει ότι οι σχέσεις ανάμεσα στην οικογένεια πρέπει να στηρίζονται και να διαμεσολαβούνται από την αγάπη.
- ▶ Το σύμβολο της αγάπης γεφυρώνει δυο πολιτισμικά διαφορετικούς τομείς, τον χώρο της συγγένειας ως μια σχέση ουσίας, σχέση «φυσική» και τον χώρο της συγγένειας ως τρόπο συμπεριφοράς, το είδος δηλαδή των διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσά τους.
- ▶ Κατά συνέπεια η συγγένεια στον αμερικάνικο πολιτισμό ορίζεται ως σχέση ανθεκτική διασκορπισμένη αλληλεγγύη (σταθερή διάχυτη αλληλεγγύη).

Τα πλεονεκτήματα της πολιτισμικής προσέγγισης

- ▶ Μας οδηγεί να διεξάγουμε λεπτομερή έρευνα των «γηγενών» εννοιολογικών κατηγοριών με αποτέλεσμα να παράγουμε πλουσιότερα και ακριβέστερα εθνογραφικά στοιχεία.
- ▶ Μας επιτρέπει να διακρίνουμε ότι γηγενείς κατηγορίες της συγγένειας, που περιλαμβάνουν την οικογένεια και την οικιακή ομάδα είναι συχνά πολυσήμαντες, περικλείουν δηλαδή ένα φάσμα διαφορετικών εννοιών.
- ▶ Οι συμβολικές προσεγγίσεις της συγγένειας συνεισφέρουν επίσης στην κατανόηση των ερμηνειών της συγγένειας και άλλων τομέων του πολιτισμού.
- ▶ Επιπλέον πλεονέκτημα αυτής της ανάλυσης είναι ότι μας βοηθάει να κατανοήσουμε τις παρεκκλίσεις της οργάνωσης της οικογένειας και της συγγένειας μέσα σε μια κοινωνία.

Βιβλιογραφία

- ▶ Beattie, J.H.M. 1964. «Kinship and social anthropology». *Man*, vol. LXVV(130): 101-103.
- ▶ Delaney, Carol 1986. «The meaning of paternity and the Virgin Birth debate». *Man* 21: 494-513.
- ▶ Handler, Richard. 1995. *Schneider on Schneider. The Conversion of Jews and Other Anthropological Stories David M. Schneider as Told to Richard Handler*, ch. Ten “Studying kinship”, 193-217. Ντάραμ και Λονδίνο: Duke University Press.
- ▶ Keesing, Roger M. 1972. «Simple models of complexity: the lure of kinship». Στο *Kinship Studies in the Morgan Centennial Year*, (επιμ.) P. Reining, 17-31.
- ▶ Leach, Edmund. 1969. «Virgin birth». *Proceedings of the Royal Anthropological Institute for 1966*, 39-49.
- ▶ Loizos, Peter, Patrick Heady 1999. “Introduction”. Στο *Conceiving Persons. Ethnographies of Procreation, Fertility and Growth*, επιμ. Peter Loizos & Patrick Heady, 1-17. Λονδίνο: The Athlone Press.
- ▶ Malinowski, Bronislaw. 1927 (επανέκδοση 2001). *Sex and Repression in Savage Society*. Λονδίνο-Νέα Υόρκη: Routledge. [μτφ. στα ελληνικά Malinowski, Bronislaw. 1976. *Σεξουαλικότητα και Καταπίεση στην Πρωτόγονη Κοινωνία*. Αθήνα: Καστανιώτης].
- ▶ Needham, Rodney. 1971. *Rethinking Kinship and Marriage. Association of Social Anthropologists Monographs in Social Anthropology*. Λονδίνο: Tavistock Publications.
- ▶ Schneider, David. 1964. «The nature of kinship». *Man* vol. LXIV(217,): 180-181.
- ▶ Schneider, David. 1972. «What is kinship all about?». Στο *Kinship Studies in the Morgan Centennial Years*, επιμ. P. Reining. *Anthropological Society of Washington*, 32-61.
- ▶ Schneider, David. 1984. *A Critique of the Study of Kinship*. University of Michigan Press: Ann Arbor.

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Βενετία Καντσά
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

